

Recenzja osiągnięć naukowo-badawczych, w tym aktywności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej, dra Piotra Konderaka, stanowiących podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauki o poznaniu i komunikacji społecznej

1. Sylwetka habilitanta

Dr Piotr Konderak uzyskał tytuł zawodowy magistra filozofii w roku 1999 na podstawie pracy *Podstawy obliczeniowego rozumienia języka naturalnego* (promotor: prof. dr hab. J. Paśniczek, UMCS). Natomiast w roku 2005 uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o poznaniu i komunikacji na podstawie rozprawy *Model kognitywny zdolności językowych* (promotor: prof. dr hab. J. Paśniczek, UMCS). Przez cały okres aktywności naukowej i dydaktycznej pozostawał związany z Zakładem Logiki i Metodologii Nauk (po zmianie nazwy: Zakładem Logiki i Kognitywistyki) na Wydziale Filozofii i Socjologii UMCS. Od roku 2000 był zatrudniony na stanowisku asystenta, zaś od roku 2006 na stanowisku adiunkta. W latach 2013-2017 pełnił funkcję zastępcy dyrektora Instytutu Filozofii UMCS.

Dr Konderak w swoich zainteresowaniach badawczych łączy perspektywę filozoficzną (analityczna filozofia umysłu i języka) i kognitywistyczną, ze szczególnym uwzględnieniem metod obliczeniowych rozszerzonych o nowe nurty badawcze w kognitywistyce – enaktywizm, teorie poznania ucieleśnionego, usytuowanego i rozszerzonego. Jego rozprawa habilitacyjna, wskazana w przewodzie jako główne osiągnięcie naukowe, jest próbą systematycznego opracowania podstaw nowej dyscypliny badawczej, jaką jest semiotyka kognitywna. W okresie po uzyskaniu stopnia naukowego doktora Habilitant aktywnie uczestniczył w krajowym i zagranicznym życiu naukowym, co poświadczają odbyte staże, praca w międzynarodowych zespołach badawczych, udział w konferencjach oraz

przedłożone do oceny publikacje. Dr Konderak jest osobą rozpoznawalną w polskim i zagranicznym środowisku kognitywistycznym.

Ocenę osiągnięć naukowo-badawczych (w tym rozprawy wskazanej jako główne osiągnięcie naukowe) oraz dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego wykonałem na podstawie dostarczonej przez Habilitanta dokumentacji. Należy podkreślić, że została ona przygotowana w sposób bardzo staranny i szczegółowy.

2. Ocena głównego osiągnięcia naukowego

Jako swoje główne osiągnięcie naukowe Habilitant przedstawił rozprawę napisaną w języku angielskim pt. *Mind, Cognition, Semiosis: Ways to Cognitive Semiotics* – wydaną w roku 2018 przez Wydawnictwo UMCS. Książka jest obszerną, liczącą 319 stron monografią, której celem jest opracowanie podstaw teoretycznych oraz analiza najważniejszych problemów badawczych nowej subdyscypliny kognitywistyki, jaką jest semiotyka kognitywna. Rozprawa składa się z trzech części podzielonych na 8 rozdziałów, bibliografii (obejmującej 381 pozycji) oraz indeksów (osobowego i rzeczowego). Całość została przygotowana bardzo starannie pod względem redakcyjnym.

Wprowadzenie zawiera opis głównej idei pracy oraz prezentację jej struktury, celu i metod badawczych. Autor deklaruje, że głównym celem semiotyki kognitywnej są interdyscyplinarne badania nad procesami tworzenia znaczeń, zaś jej metody badawcze powinny uwzględniać klasyczną analizę pojęciową (charakterystyczną dla filozofii analitycznej i tradycyjnej semiotyki), perspektywę pierwszo-, drugo- i trzecioosobową, a także empiryczno-obliczeniowe metody kognitywistyki. Dopiero autentycznie interdyscyplinarne podejście (uwzględniające również elementy psychologii rozwojowej, psychologii ewolucyjnej i neurokognitywistyki) jest w stanie opisać i wyjaśnić wieloetapowy i wielopoziomowy proces tworzenia i nadawania znaczeń.

Część pierwsza rozprawy (*Cognitive Semiotics: The Basics*) składa się z dwóch rozdziałów, w których omówiono podstawowe kategorie badawcze i metody semiotyki kognitywnej, ze szczególnym uwzględnieniem teorii znaczenia w kontekście tzw. Hierarchii Semiotycznej. Część druga (*Minds and Meaning*) została poświęcona filozoficznemu aspektowi teorii znaczenia i umysłu. Autor omawia w niej wybrane problemy teorii umysłu i znaczenia koncentrując się na filozofii analitycznej (behawioryzm metodologiczny, funkcjonalizm a

problem jakości, świadomość i subiektywność) i nowych nurtach fenomenologii (m.in. teorie intencjonalności, ucieleśnione poznanie, neurofenomenologia, heterofenomenologia), a także na ich związkach z badaniami nad procesem tworzenia znaczeń. Część trzecia (*Cognition*) zawiera dość ogólny przegląd klasycznej kognitywistyki obliczeniowej (nazywanej przez filozofów „kognitywizmem”), z uwzględnieniem podejścia koneksjonistycznego oraz nowego podejścia, jakim jest teoria systemów dynamicznych. Autor stara się pokazać, w jaki sposób podejście obliczeniowe można wykorzystać w badaniach nad procesem tworzenia znaczeń. W części tej omówiono również główne założenia nowych nurtów kognitywistyki określanych jako 4E (od *Enactive, Embodied, Extended, Embedded mind and cognition*). Natomiast w części czwartej (*Semiosis*) zaprezentowano różne – klasyczne i współczesne – ujęcia semiotyki oraz jej wersję kognitywistyczną. Autor omawia i poddaje krytyce ujęcie Szkoły Lund oraz proponuje własne, w pewnym stopniu nowatorskie ujęcie procesu semiozy. Jego zdaniem metody klasycznej kognitywistyki obliczeniowej należy łączyć, a nie przeciwstawiać podejściu określanemu jako 4E. W zakończeniu zwrócono uwagę na główne problemy i trudności teoretyczne, jakie napotyka proponowane ujęcie, oraz określono perspektywy dalszych badań.

Przedstawiona do oceny rozprawa ma w znacznej mierze charakter sprawozdawczo-porządkujący. Autor bezpośrednio nawiązuje w niej do koncepcji semiotyki kognitywnej rozwijanej przez badaczy z Uniwersytetu w Lund (tzw. Szkoły Lund) – wykorzystujących elementy fenomenologii, ekologicznego ujęcia procesów poznawczych oraz nowe nurty badawcze w kognitywistyce (enaktywizm, podejście ucieleśnione, usytuowane i rozszerzone). W przeciwieństwie jednak do przedstawicieli tej szkoły, dr Konderak nie rezygnuje ze standardowego, obliczeniowego podejścia do procesów poznawczych, lecz stara się połączyć funkcjonalistyczne i obliczeniowe ujęcie umysłu z nowymi nurtami kognitywistyki. W jego przekonaniu taka synteza jest możliwa i pożądana na gruncie semiotyki kognitywnej, tj. w badaniach dotyczących procesu tworzenia znaczeń.

Główną ramę teoretyczną rozprawy stanowi koncepcja tzw. Hierarchii Semiotycznej postulująca istnienie hierarchicznego układu znaczeń oraz czynności wytwarzających znaczenia – od prymitywnego poziomu biologicznego (wyznaczonego przez interakcje organizmu ze środowiskiem), przez aktywność organizmów świadomych (zdolnych do posiadania różnego typu stanów-przeżyć fenomenalnych) aż po systemy posługujące się znakami, w szczególności znakami językowymi (organizmy zdolne do systematycznego

łączenia znaków oraz ich interpretowania zgodnie ze społecznie ustalonymi regułami). Otrzymujemy w ten sposób czteropoziomą konstrukcję teoretyczną, w której kategoria znaczenia funkcjonuje w sposób analogiczny (zmiana znaczenia terminu „znaczenie”). Na każdym z poziomów Hierarchii Semiotycznej mamy do czynienia z nieco innym wymiarem lub rodzajem znaczenia, a także inaczej rozumianym procesem tworzenia znaczeń. Sam proces tworzenia znaczeń dr Konderak omawia z trzech perspektyw: a) teorii umysłu (znaczenia a różne poziomy umysłowości), b) badań nad poznaniem (znaczenia a procesy poznawcze) oraz c) badań z zakresu semiotyki (teorie znaku i interpretacji, znaki językowe i ich znaczenie).

Ujęcie tej różnorodności znaczeń i czynności „znaczeniotwórczych” wymaga zaangażowania wielu dyscyplin naukowych, dlatego semiotyka kognitywna – w projektowanym ujęciu – musi być interdyscyplinarna. Na pierwszym poziomie konieczne jest odwołanie się do psychologii rozwojowej i ewolucyjnej, a także do koncepcji poznania usytuowanego i enaktywizmu. Na drugim poziomie niezbędne jest odwołanie się do odpowiedniej teorii świadomości, wreszcie na poziomach trzecim i czwartym przydatne są narzędzia badawcze klasycznej semiotyki, filozofii języka oraz modele obliczeniowe tworzone na gruncie klasycznie rozumianej kognitywistyki (jeden z takich modeli został skonstruowany przez Habilitanta).

Recenzowana rozprawa habilitacyjna w sposób bardzo erudycyjny omawia główne problemy semiotyki kognitywnej oraz prezentuje interesującą – wymagającą krytycznej analizy oraz szczegółowego rozwinięcia – koncepcję ewolucji znaczenia i czynności znaczeniotwórczych. Do jej słabych stron można zaliczyć:

- zbyt obszerne omawianie dobrze znanych (podręcznikowych) koncepcji z zakresu filozofii umysłu, kognitywistyki i historii semiotyki,
- przerost deklaracji nad rzeczywistymi wynikami badawczymi autora (tych ostatnich jest stosunkowo niewiele – na szczególną uwagę zasługuje model obliczeniowy wykonany w architekturze GLAIR i zaprezentowany w rozdziale 8),
- stosunkowo powierzchowne („koncyliacyjne”, jak pisze Habilitant) łączenie różnych koncepcji, ujęć i tradycji badawczych, które wzięte łącznie nie tworzą wystarczająco spójnej i zintegrowanej teorii o charakterze interdyscyplinarnym (brak pogłębionej analizy metodologicznej relacji zachodzących między teoriami i

koncepcjami wykorzystywanymi do opisu i wyjaśnienia procesu tworzenia znaczeń na różnych poziomach Hierarchii Semiotycznej),

- brak szczegółowej analizy zmiany sposobu rozumienia terminu „znaczenie” na różnych poziomach Hierarchii Semiotycznej (nie jest oczywiste, czy mówiąc o znaczeniu na kolejnych poziomach tej hierarchii Habilitant mówi dokładnie o tym samym, a jeśli nie, to: na czym dokładnie polegają różnice znaczeniowe związane z użyciem terminu „znaczenie” w tak różnorodnych kontekstach?),
- brak analizy pojęcia znaczenia w kategoriach teorii informacji oraz semantyki informacyjnej (dyscyplin i teorii szczególnie ważnych dla kognitywistyki) – czytelnik nie uzyskuje satysfakcjonującej odpowiedzi na pytanie podstawowe: czym jest znaczenie i w jakich kategoriach należy adekwatnie eksplikować to pojęcie?
- przyjmowanie kontrowersyjnych założeń filozoficznych jako podstawy projektowanej przez Habilitanta koncepcji semiotyki kognitywnej (na przykład teorii świadomości zapożyczonych od Davida Chalmersa),
- niejasności związane z integracją obliczeniowych i nieobliczeniowych modeli semiozy: w jaki dokładnie sposób tworzą one jedną funkcjonalną całość, jaką jest system-organizm zdolny do tworzenia znaczeń?

Niezależnie od słabszych elementów rozprawy, jest ona cennym poznawczo studium na temat różnorodnych mechanizmów (obliczeniowych, umysłowych, poznawczych, językowych) leżących u podstaw procedury tworzenia znaczeń. W dalszym ciągu warto pracować nad szczegółami Hierarchii Semiotycznej ukazującej proces tworzenia znaczeń w szerokiej perspektywie ewolucyjnej i rozwojowej – od form najprostszych (u istot pozbawionych świadomości) aż po najbardziej złożone (dysponujące zdolnościami językowymi i refleksyjną samoświadomością).

Należy podkreślić, że semiotyka kognitywna jest dyscypliną nową, dopiero powstającą, zaś recenzowana rozprawa jest pierwszym tak szerokim opracowaniem jej głównych zagadnień. Nie ulega wątpliwości, że stanowi ona znaczący wkład w rozwój jednej z subdyscyplin kognitywistyki i jako taka spełnia wymagania ustawowe stawiane przed rozprawą habilitacyjną.

3. Ocena pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

W wykazie opublikowanych prac naukowych Habilitant, oprócz monografii stanowiącej główne osiągnięcie badawcze (ocenionej w poprzednim punkcie recenzji), zamieszcza wykaz innych prac opublikowanych po uzyskaniu stopnia naukowego doktora. Wśród nich w pierwszej grupie znalazły się trzy artykuły w języku angielskim opublikowane w polskich czasopismach z listy ERIH: a) *On a cognitive model of semiosis*, „Studies in Logic, Grammar and Rhetoric” (2015, 15 pkt.), b) *Between Language and Consciousness: Linguistic Qualia, Awareness and Cognitive Models*, „Studies in Logic, Grammar and Rhetoric” (2016, 15 pkt.), c) *The Conscious Semiotic Mind*, „Studia Semiotyczne” (2017, 10 pkt.).

W grupie monografii oraz publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych wymieniono 5 publikacji, z czego trzy w języku angielskim (dwie z nich odpowiednio za 13 i 8 pkt.), dwie w języku polskim. Habilitant wykazuje również współredakcję książki w języku angielskim (wspólnie z J. Zlatevem i G. Sonessonem): *Meaning, Mind and Communication. Exploration in Cognitive Semiotics*, Peter Lang 2, 2016). Przy czym swój udział w redakcji określa na 30%, co zostało potwierdzone przez współredaktorów.

W grupie referatów wygłoszonych na międzynarodowych i krajowych konferencjach tematycznych znalazło się 17 pozycji – z czego 11 to referaty na konferencjach zagranicznych (m.in. Dania, Szwecja, Finlandia, Portugalia, Japonia, Norwegia, Włochy). Habilitant wykazuje również uczestnictwo w międzynarodowym programie badawczym realizowanym na Uniwersytecie w Lund, a także staże zagraniczne (stypendium stażowe na Uniwersytecie w Lund – Center for Cognitive Semiotics) oraz liczne recenzje publikacji w czasopismach międzynarodowych i krajowych. Przedstawione wyniki naukowe w postaci artykułów oraz referatów wygłoszonych na konferencjach sytuują autora w głównym nurcie interdyscyplinarnych badań z zakresu semiotyki kognitywnej. Ważną rolę w dorobku naukowym Habilitanta odgrywa antologia tekstów z semiotyki kognitywnej, w której (wspólnie ze współredaktorami – Jordanem Zlatevem i Göranem Sonessonem) podjęto próbę opracowania głównych założeń teoretycznych oraz uporządkowania problemów badawczych nowego działu kognitywistyki, jakim jest semiotyka kognitywna.

W artykule *On cognitive model of semiosis* dr Konderak broni tezy o możliwości istnienia sztucznych systemów semiotycznych odwołując się do modeli zrealizowanych w

architekturze GLAiR. Jego zdaniem działanie tego modelu pokazuje, że takie systemy posiadają główne cechy procesu semiozy w sensie Peirce'a – m.in. dynamikę charakterystyczną dla procesu interpretacji (uwzględniającą synechizm, aspektualny charakter i obalalność). Chociaż jest to teza stosunkowo radykalna, zaproponowany model jest interesujący pod względem poznawczym. Sztuczne systemy semiotyczne operują na systemach symboli dokonując ich interpretacji i reinterpretacji.

W jednej z późniejszych prac (*On evolution of thinking about semiosis: semiotics meets cognitive science*) autor osłabia wcześniejszą tezę do następującej postaci: sztuczne systemy są co najwyżej symulacjami naturalnych systemów semiotycznych. Pojawia się w tym miejscu pytanie, co odróżnia biologiczne systemy semiotyczne od ich obliczeniowych symulacji. Czego wymagają systemy sztuczne, by stać się autentycznymi systemami semiotycznymi, a nie tylko ich symulacjami? Modele obliczeniowe zostają przez Habilitanta sprowadzone do roli narzędzi służących do odkrywania własności naturalnych systemów semiotycznych. Pozostaje pytanie: czego potrzeba, aby system sztuczny stał się „pełnokrwistym systemem semiotycznym”? Oba wspomniane artykuły znalazły swoje rozwinięcie w rozdziale 8 rozprawy habilitacyjnej. Jednak postawione wyżej pytania pozostały bez odpowiedzi.

W artykułach *The Conscious Semiotic Mind Between Language and Consciousness: Linguistic Qualia, Awareness and Cognitive Models* oraz *The Conscious Semiotic Mind* Habilitant podejmuje temat zależności między świadomością a procesem tworzenia znaczeń. Wykorzystuje do tego celu mającą coraz niższe notowania (swego czasu dość popularną) koncepcję świadomości zaproponowaną przez Davida Chalmersa, w szczególności jego rozróżnienie na świadomość fenomenalną i świadomość psychologiczną. Dr Konderak rolę świadomości fenomenalnej dostrzega głównie na poziomie percepcji wypowiedzi językowych wzbogaconych o elementy znaczące. Oprócz językowych qualiów, na wyższych poziomach językowego przetwarzania w grę wchodzi również świadomość psychologiczna mająca wyraźne cechy funkcjonalne. Percepcja wypowiedzi językowej łączy, zdaniem Habilitanta, aspekt fenomenalny i psychologiczny (w sensie Chalmersa). W tym drugim wypadku mamy do czynienia z analizą syntaktyczną oraz interpretacją – procesami dającymi się modelować obliczeniowo. Nie zmienia to faktu, że zaawansowane procesy semiotyczne wymagają udziału świadomości. Zdaniem recenzenta samo powiązanie procesu semiozy ze

świadomością jest trafne, natomiast można mieć wątpliwości, czy właściwie dobrano koncepcję świadomości do realizacji tego celu.

Interesującym problemem podejmowanym w najnowszych pracach Habilitanta są badania dotyczące procesów komunikacyjnych w społeczności robotów. Zgodnie z tym podejściem procesy komunikacyjne związane z tworzeniem znaczeń można modelować wykorzystując grupy robotów (sztucznych podmiotów) interagujących ze sobą i z otoczeniem. Celem tych badań jest próba pokazania, w jaki sposób na bazie prostych zdolności poznawczych (rozdzielanie sygnałów, zapamiętywanie ich i kojarzenie z określonymi sytuacjami) mogą wyewoluować elementarne, a następnie coraz bardziej złożone zachowania komunikacyjne. Należy podkreślić, że jest to nowy wątek badawczy, wykraczający poza wyniki przedstawione w głównym osiągnięciu badawczym oraz dający wyraźne perspektywy dalszych badań. Taki charakter mają również prace Habilitanta (przygotowane do publikacji) dotyczące roli języka w poznaniu rozszerzonym oraz koncepcji umysłu jako amalgamatu.

Podsumowując tę część recenzji należy stwierdzić, że pozostały dorobek naukowo-badawczy Habilitanta zawiera interesujące poznawczo, czasami nowatorskie pomysły wykraczające poza obszar klasycznej semiotyki kognitywnej. Dr Konderak publikuje w czasopismach o zasięgu międzynarodowym, aktywnie uczestniczy w międzynarodowym życiu naukowym, publikuje w czasopismach o wystarczająco wysokim poziomie naukowym (mimo że nie są to czasopisma najwyższej punktowane). Chociaż można mieć szczegółowe wątpliwości odnośnie do niektórych zaproponowanych rozwiązań, całościowa ocena tego fragmentu osiągnięć jest pozytywna – osiągnięcia te spełniają wymagania stawiane przed osobą ubiegającą się o uzyskanie stopnia naukowego doktora habilitowanego.

4. Ocena aktywności organizacyjnej, popularyzatorskiej i dydaktycznej

Habilitant wykazuje udział w komitetach organizacyjnych i naukowych licznych międzynarodowych (w tym zagranicznych) i krajowych konferencji (m.in. Toronto, Changsha, Lund, Lublin). W Instytucie Filozofii UMCS zorganizował cykl spotkań *Seminar in Cognitive Science* z udziałem zagranicznych prelegentów. Wielokrotnie nagradzany za aktywność organizacyjną – Medal Komisji Edukacji Narodowej (2012), Nagrody Rektora UMCS (I stopnia – 2016, II stopnia – 2014).

Jest członkiem komitetów i rad redakcyjnych czasopism naukowych (m.in. członek Kolegium Recenzenckiego czasopisma „Avant”), a także członkiem licznych towarzystw naukowych (Polskie Towarzystwo Kognitywistyczne, International Association of Cognitive Semiotics, Cognitive Science Society, Scandinavian Association for Language and Cognition).

Na przestrzeni ostatnich lat dr Konderak był również zaangażowany w działalność popularyzatorską, m.in. w ramach Lubelskiego Festiwalu Nauki i Drzwi Otwartych UMCS. Współtworzył program studiów kognitywistycznych na UMCS. W latach 2013-17 pełnił funkcję zastępcy dyrektora Instytutu Filozofii UMCS. Był promotorem prac licencjackich oraz opiekunem naukowym doktorantów. W ocenach okresowych uzyskiwał zawsze wysokie wyniki, co świadczy o co najmniej dobrym poziomie prowadzonej dydaktyki.

Biorąc pod uwagę całokształt działalności organizacyjnej, popularyzatorskiej i dydaktycznej (wiele elementów dokumentacji z konieczności pominąłem w swojej ocenie) z pełnym przekonaniem stwierdzam, iż Habilitant jest wzorowym pracownikiem zaangażowanym nie tylko w pracę naukowo-badawczą, ale w równym stopniu w jej organizację i realizację procesu dydaktycznego. Zapewne odegra on w przyszłości ważną rolę w rozwoju Instytutu Filozofii UMCS, a także w organizacji prowadzonych w tym instytucie studiów z zakresu kognitywistyki.

5. Konkluzja

Aktywność naukowa Habilitanta – w świetle przedstawionych danych – w sposób istotny wykracza poza osiągnięcia dające podstawę do uzyskania stopnia naukowego doktora. Jego osiągnięcia naukowe stanowią zaś znaczący wkład w rozwój semiotyki kognitywnej, będącej subdyscypliną kognitywistyki. Biorąc pod uwagę dorobek naukowo-badawczy Habilitanta, w tym wartość naukową głównego osiągnięcia badawczego, a także innych osiągnięć naukowych, organizacyjnych, popularyzatorskich i dydaktycznych, stwierdzam, że **dr Piotr Konderak spełnia wymagania ustawowe do uzyskania stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie nauki o poznaniu i komunikacji społecznej w dziedzinie nauk społecznych oraz rekomenduję Komisji Habilitacyjnej oraz Radzie Wydziału Filozofii i Socjologii UMCS przyjęcie uchwały o nadaniu mu stopnia doktora habilitowanego.**

Robert Porasba